

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

Циклова комісія з педагогічної освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ: ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

для студентів

спеціальності	231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми	Соціальна педагогіка
освітньо-професійного ступеня	фаховий молодший бакалавр

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 4041

В. Жильцов
(підпис) (присвоєно, ініціали)

« » 20 23 р.

Київ-2023

Розробник: Винар Валентина Іванівна, викладач циклової комісії з педагогічної освіти Фахового коледжу «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач: Винар Валентина Іванівна

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні циклової комісії з педагогічної освіти

Протокол від « 30 » серпня 2023 року № 1

Голова циклової комісії АД Альона ДОЦЕНКО

Робочу програму перевірено

« _____ » _____ 2023 р.

Заступник директора з навчально-методичної роботи О.Тарас Оксана ГОЛОВЧАНСЬКА

Заступник директора з навчальної роботи ОК Оксана КАЛАШНИК

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), « ____ » _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), « ____ » _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), « ____ » _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), « ____ » _____ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	
Вид дисципліни	обов'язкова	
Мова викладання, навчання, оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів/годин	5 /150	
Курс	2	
Семестр	3	4
Кількість змістових модулів з розподілом:	2	3
Обсяг кредитів	2	3
Обсяг годин, в тому числі:	60	90
Аудиторні	28	42
Модульний контроль	4	6
Семестровий контроль	-	-
Підготовка і складання підсумкового контролю	10	20
Самостійна робота	18	22
Форма семестрового контролю	екзамен	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: розкрити закономірності функціонування та проявів психіки людини, специфіку психічного розвитку та становлення особистості в онтогенезі, озброїти студентів такими здобутками сучасної психологічної науки, які б сприяли формуванню загальної психологічної культури, їх особистісному та професійному становленню, а також самоактуалізації та самореалізації майбутнього соціального педагога.

Завдання:

- пізнання основних питань загальної психології: предмету, стану, структури, завдань і методів сучасної психології;
- вивчення понять психіки і свідомості, їх структур;
- розкриття типових психічних процесів і станів, їх змісту та функціонування;
- формування уявлень про психічні процеси як важливі компоненти людської діяльності, про вікові етапи розвитку людини, про типи темпераментів, особливості поняття „характер”, а також про емоційно-вольові якості особистості, їх прояв у діяльності та спілкуванні;
- вивчення психологічної сутності понять особистості та діяльності;
- усвідомлення місця вікової та педагогічної психології в системі психологічної науки;
- аналіз закономірностей психічного розвитку та становлення особистості;
- вивчення детермінант і показників психічного розвитку індивіда;
- розкриття типових психологічних особливостей представників різних періодів онтогенезу людини;
- засвоєння закономірностей навчально-виховного впливу на підростаючу особистість;
- формування у студентів прикладних умінь стосовно застосування знань з вікової та педагогічної психології в практиці педагогічної діяльності.

Дисципліна «Психологія: Загальна психологія», як обов’язкова основа освітньо-професійної програми, забезпечує оволодіння студентами загальними, спеціальними та предметними компетентностями:

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
Загальні компетентності		
ЗК-5	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
ЗК-6	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10
ЗК-8	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
Спеціальні компетентності		
СК 4.	Здатність розуміти соціально-психологічні явища, процеси становлення, розвитку та соціалізації особистості.	Модуль 1: 3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17

СК 8	Здатність надавати допомогу і підтримку спеціальним групам клієнтів	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
СК 9.	Здатність застосовувати сучасні технології та методи професійної діяльності.	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
СК 10	Здатність до соціальної взаємодії у професійній сфері.	Модуль 1: 2-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
СК 13	Уміння здійснювати корекцію порушень у поведінці дітей, молоді, працювати з групами ризику в умовах неформального спілкування.	Модуль 1 Модуль 2 Модуль 3 Модуль 4 Модуль 5
СК 17	Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
СК 18.	Здатність до ефективного міжособистісного спілкування, емпатійного слухання, емоційної стабільності, толерантності.	Модуль 1: 3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
Предметні компетентності		
	Наявність знань про основні категорії та методи психології як науки;	Модуль 1: 1-2 Модуль 4: 11-12
	Розуміння змісту і механізмів роботи інтелектуальної, афективної та вольової сфер особистості;	Модуль 3: 7- 10
	Усвідомлення специфіки розвитку та проявів психічних властивостей людини;	Модуль 1: 3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10
	Усвідомлення етапів вікової періодизації психічного розвитку та критерії їх здійснення;	Модуль 4: 11-12
	Здатність аналізувати вікові особливості розвитку особистості на різних вікових етапах;	Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
	Уміння спостерігати, аналізувати, узагальнювати та систематизувати психологічні факти, об'єктивно оцінювати поведінку та соціальні дії суб'єктів;	Модуль 1: 1-3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
	Уміння вирішувати психологічні задачі при конструктивному та деструктивному спілкуванні з дітьми різної вікової категорії розробляти і реалізувати програми формування особистості;	Модуль 1: 3 Модуль 2: 4-6 Модуль 3: 7-10 Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17

	Вміння аналізувати психічний аспект розвитку індивіда в онтогенезі;	Модуль 4: 11-14 Модуль 5: 15- 17
	Вміння враховувати особливості природженої організації нервової системи в практичній діяльності та у спілкуванні з іншими;	Модуль 2: 4-6

3. Результати навчання за дисципліною.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент:

- здійснює пошук, аналіз та оброблення інформації для розв’язання професійних завдань (РН 1);
- розв’язує типові задачі в професійній діяльності (РН 3);
- застосовує інформаційні ресурси та методики оцінки поведінки чи діяльності індивідів і соціальних груп (РН 4);
- визначає зміст і види співпраці з представниками різних професій, груп, громад у професійній діяльності. (РН 13.);
- планує, аналізувати, контролювати й оцінювати власну роботу і роботу інших осіб у спеціалізованому контексті. (РН-14);
- знає основи вікової психології, психологічних процесів, психічних станів, психологічних якостей особистості, основ соціальної психології груп і колективу (РН-16);
- аналізує соціально-психологічні процеси в малих та великих групах. (РН-19).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт					
	Усього	Аудиторна:				
		Лек.	Сем.	Прак	П.п.к.	Сам.р
Змістовий модуль 1. Загальні питання психології.						
1. Предмет психології, її завдання і методи.	8	2			2	4
2. Розвиток психіки та свідомості.	9	2	2		2	3
3. Психологічна характеристика особистості.	11	2	2	2	2	3
Модульний контроль	2					
Разом за змістовним модулем 1	30	6	4	2	6	10
Змістовий модуль 2 Індивідуально-психологічні властивості особистості						
4. Темперамент.	8	2		2	2	2
5. Характер.	10	2	2	2	1	3
6. Здібності.	10	2	2	2	1	3
Модульний контроль	2					
Разом за змістовним модулем 2	30	6	4	6	4	8
Разом за 3 семестр	60	12	8	8	10	18
Змістовий модуль 3. Психічні процеси.						
7. Відчуття і сприймання.	6	2			2	2
8. Увага і пам'ять.	7	2	2		1	2
9. Мислення та уява.	7	2		2	1	2
10. Емоційно-вольова сфера. Особливості психічних станів під час війни.	8	2		2	2	2
Модульний контроль	2					
Разом за змістовним модулем 3	30	8	2	4	6	8
Змістовий модуль 4. Психологія дошкільного дитинства.						
11. Загальні питання вікової психології.	6	2			2	2
12. Вікова періодизація психічного розвитку людини.	7	2		2	2	1
13. Психічний розвиток немовлят і дітей раннього віку.	7	2	2		2	1
14. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.	8	2	2		2	2
Модульний контроль	2					
Разом за змістовним модулем 4	30	8	4	2	8	6
Змістовий модуль 5. Психологія дітей шкільного віку.						
15. Психологічні особливості молодшого школяра	9	2		2	2	3
16. Психологічні особливості підлітка.	10	2	2	2	2	2
17. Психологічні особливості юнацького віку	9	2	2		2	3
Модульний контроль	2					
Разом за змістовним модулем 5	30	6	4	4	6	8
Разом за 4 семестр	60	22	10	10	20	22
Усього годин	150	34	18	18	30	40

* 3 урахуванням модульних контрольних робіт (10 годин)

5. Програма навчальної дисципліни

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ до психології.

Тема 1. Предмет психології, її завдання та методи. (2год).

Психологія як наука та навчальна дисципліна. Огляд історії виникнення та становлення психології. Зміст міфологічного, філософського і наукового етапів розвитку психології. Предмет та завдання психології. Джерела психологічних знань. Поняття про побутову та наукову психологію. Сучасна система психологічних знань, предмети вивчення теоретичних та практичних галузей психології. Місце психології в системі науки. Поняття психіки, її функції та структура.

Шляхи наукового пізнання психіки людини. Проблема методу дослідження у психології. Класифікація методів психологічного дослідження. Вимоги до організації психологічних досліджень у психології. Принципи та етапи проведення психологічних досліджень.

Диференціація психології на окремі наукові галузі Зв'язок психології з іншими науками. Завдання та значення психології на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова. Психологія, міфологічний, філософський, науковий етапи розвитку психології, психіка, пізнавальна, регулятивна та інструментальна функції психіки, методологія, спостереження, експеримент, опитування, тест, побутова і наукова психологія, загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, сімейна психологія, психологія праці, спорту, мистецтва, історія психології, інженерна, військова, юридична, медична психологія, психотерапія, психодіагностика, психоконсультація, психокорекція, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, методи психології, психологічне дослідження, науковий метод, методологія, спостереження, експеримент, опитування, тест.

Основна література: 1,2, 3. *Додаткова література:* 1, 4, 7, 20.

Тема 2. Розвиток психіки та свідомості. (2год).

Загальне поняття про психіку. Поява і розвиток форм психічного відображення у тварин.

Виникнення і психологічна характеристика свідомості людини. Свідомість як вищий рівень розвитку психіки. Зміст ідеалістичного та матеріалістичного тлумачення поняття «свідомість».

Пізнавальна, регулятивна, рефлексивна, прогностична, комунікативна, креативна функції свідомості. Структура свідомості. Зміст та вияви компонентів свідомості – знань, цілеспрямованості діяльності, ставлень, самосвідомості. Рівні вияву психіки людини. Диференціація свідомих та неусвідомлюваних аспектів психіки людини. Філогенетичні та онтогенетичні фактори формування свідомості.

Ключові слова. Подразливість, чуттєвість, тропізм, інстинкт, інтелектуальна поведінка, свідомо діяльність, свідомість, самосвідомість, рівні вияву психіки людини – несвідоме, підсвідоме, свідоме, надсвідоме, структурні компоненти свідомості – знання, ставлення, цілеспрямованість діяльності і самосвідомість.

Семинар 1. Розвиток психіки та свідомості. (2год).

Основна література: 1,2, 3. *Додаткова література:* 1, 4, 7, 20.

Тема 3. Психологічна характеристика особистості.(2год.)

Поняття про особистість. Індивід. Особистість. Індивідуальність. Проблема співвідношення біологічного та соціального в структурі особистості. Структура особистості та її психологічні характеристики. Теорії особистості. Активність і спрямованість особистості, її джерела. Форми спрямованості особистості: інтереси, переконання, схильності, світогляд, установки, мотиви. Класифікація мотивів по Маслоу.

Самосвідомість особистості, її самооцінка та рівень домагань.

Ключові слова. Індивід, особистість, індивідуальність, структура особистості, активність, мотив, інтерес, ідеали, переконання, цілі, установки, навички, рівень домагань, самооцінка,

Семинар 2. Психологічна характеристика особистості. (2год).

Практичне заняття 1. Психологічна характеристика особистості. (2год).

Основна література: 1,2, 3, 5. *Додаткова література:* 4, 5, 18, 20, 21, 27.

Змістовий модуль 2. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Тема 4. Темперамент. (2год).

Поняття про темперамент. Теорії темпераменту. Фізіологічні основи темпераменту. Типи вищої нервової діяльності та темперамент. Типи темпераменту, їх психологічна характеристика. Позитивні та негативні якості кожного типу темпераменту. Темперамент і проблеми виховання. Вплив темпераменту на діяльність людини.

Ключові поняття. Темперамент, тип вищої нервової діяльності, сила нервових процесів, рухливість нервових процесів, зрівноваженість нервових процесів, екстраверсія, інтроверсія, сенситивність, реактивність, пластичність, ригідність, резистентність. холерик, флегматик, меланхолік, сангвінік.

Практичне заняття 2. Темперамент. (2 год).

Основна література: 1, 2, 3, 4. *Додаткова література:* 4, 5, 11, 12, 13, 21, 27.

Тема 5. Характер. (2год).

Поняття про характер як психічну властивість особистості. Огляд історії розвитку характерологічних вчень. Фізіологічні основи формування та вияву характеру. Місце характеру в загальній структурі особистості, його зв'язок з темпераментом. Структура рис характеру. Проблема співвідношення індивідуального та типового у характері. Механізми формування характеру в онтогенезі. Акцентуації характеру як загострення його окремих рис та їх класифікація (К.Леонгард, О.Личко). Вплив середовища і виховання на формування характеру.

Ключові слова. Характер, структура характеру, типи характеру, акцентуація, риси характеру, спрямованість характеру, ставлення до праці, до себе, до інших, ставлення до природи, речей; гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астеноневротичний, сенситивний, тривожно-педантичний, інтровертований, збудливий, демонстративний, нестійкий тип характеру.

Семинар 3. Характер.(2год).

Практичне заняття 3. Характер (2год).

Основна література: 1, 2, 3, 4. *Додаткова література:* 4, 5, 11, 12, 13, 21, 27.

Тема 6. Здібності. (2год).

Поняття про здібності. Задатки як біологічні передумови розвитку здібностей. Різниця між здібностями та знаннями, уміннями і навичками. Звички. Структура здібностей. Різновиди здібностей. Здібність і продуктивність діяльності. Задатки, обдарованість, талант, геніальність. Розвиток особистості. Індивідуальні відмінності в здібностях людей.

Ключові слова. Здібності, структура здібностей, загальні здібності, спеціальні здібності, задатки, обдарованість, талант, геніальність.

Семинар 4. Здібності. (2год).

Практичне заняття 4. Здібності. (2год).

Основна література: 1, 2, 3, 4. *Додаткова література:* 4, 5, 11, 12, 15.

Змістовий модуль 3. Психічні процеси.

Тема 7. Відчуття і сприймання. (2год).

Відчуття як чуттєве відображення окремих властивостей предметів. Робота аналізаторів – фізіологічна основа відчуттів. Основні властивості відчуттів: якість, інтенсивність, тривалість, просторова локалізація. Класифікація відчуттів та їх характеристика. Закономірності відчуттів.

Поняття про сприймання. Взаємозв'язок відчуттів і сприймання. Сприймання як цілісне відображення. Фізіологічні механізми сприймання. Види сприймання. Властивості сприймання: предметність, цілісність, структурність, константність, осмисленість, вибірковість, апперцепція.

Основні поняття теми: чуттєве пізнання, відчуття, аналізатор, контактні відчуття, дистантні відчуття, якість, інтенсивність, тривалість, просторова локалізація, чутливість, поріг чутливості, поріг розрізнення, адаптація, адекватний подразник, сенсibiliзація, синестезія, взаємодія, сприймання, сприймання простору, руху і часу, ілюзія, предметність, цілісність, структурність, осмисленість, константність, вибірковість сприймання, спостережливість.

Основна література: 2, 3, 4. *Додаткова література:* 2, 3, 5, 8, 14, 18.

Тема 8. Увага і пам'ять. (2год).

Увага як психічний феномен. Значення уваги в житті людини. Фізіологічні механізми уваги. Класифікація видів уваги за особливістю об'єктів уваги: зовнішня та внутрішня увага; за характером цільового спрямування та за рівнем вольових зусиль: мимовільна, довільна, післядовільна. Фактори, що зумовлюють мимовільну увагу.

Умови підтримання довільної уваги. Основні властивості уваги: обсяг, стійкість, розподіл, переключення. Недоліки уваги.

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в психічній діяльності людини. Уявлення пам'яті. Основні процеси пам'яті. Класифікація пам'яті за змістом, тривалістю збереження матеріалу, за метою. Індивідуальні особливості пам'яті.

Основні поняття теми: увага, уважність, мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, зовнішня увага, внутрішня увага, обсяг, стійкість, коливання, розподіл, переключення, концентрація уваги, неуважність, пам'ять, асоціація, запам'ятовування, збереження, відтворення, впізнавання, пригадування, спогади, ремінісценція, образна пам'ять, словесно-логічна пам'ять, емоційна пам'ять, рухова пам'ять, оперативна пам'ять, короткочасна пам'ять, довготривала пам'ять, мимовільна пам'ять, довільна пам'ять, амнезія, мнемотехніка, мнемічні якості.

Семинар 5. Увага та пам'ять. (2год).

Основна література: 3, 4,. *Додаткова література:* 1, 2, 3, 3, 7, 8, 14.

Тема 9. Мислення і уява. (2год).

Поняття про мислення. Опосередкований та узагальнений характер мислительної діяльності людини. Фізіологічні основи мислення. Види, форми, операції мислення. Якості мислительних процесів. Зв'язок мислення з психічними процесами. Розвиток мислення у дітей.

Зв'язок мислення та мови. Поняття про мову і мовлення. Елементи мови. Функції і види мовлення. Якості мовлення.

Уява як процес перетворення уявлень. Роль уяви в житті людини. Фізіологічні основи процесів уяви. Види уяви. Механізми уяви. Розвиток творчої уяви у дітей за допомогою мистецтва.

Основні поняття теми: мислення, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація, класифікація, систематизація, поняття, судження, умовивід, наочно-дійове мислення, наочно-образне, абстрактне мислення, теоретичне і практичне мислення, продуктивне і репродуктивне мислення, інтуїтивне і дискурсивне мислення, якості мислення, уява, , довільна уява, мимовільна уява, марення, репродуктивна уява, творча уява, мрія, аглютинація, акцентування, гіперболізація, літота, схематизація, типізація.

Практичне заняття 5. Мислення і уява. (2год).

Основна література: 2, 3, 4. *Додаткова література:* 3, 5, 8, 12, 14.

Тема 10. Емоційно-вольова сфера. Особливості психічних станів під час війни. (2год).

Поняття про емоції та почуття. Значення емоцій та почуттів в житті людини. Взаємозв'язок афективної сфери з іншими проявами психіки людини. Основні теорії, які пояснюють механізми виникнення емоцій. Класифікація емоцій. Функції почуттів. Фізіологічні основи емоцій та почуттів. Форми переживання почуттів. Види почуттів. Види та функції психологічного захисту. Стрес та шляхи його подолання.

Поняття про волю. Вольова регуляція поведінки людини. Функції волі: спонукальна, гальмівна. Фізіологічні основи волі. Структура вольових дій. Вольові якості особистості.

Основні поняття теми: почуття, емоції, афективний простір, сигнальна та регулятивна функції емоцій, стеничні та астеничні емоції, настрої, афект, пристрасть, стрес, моральні почуття, інтелектуальні почуття, естетичні почуття, воля, мимовільна дія, довільна дія, вольове зусилля, зовнішні перешкоди, внутрішні перешкоди, сила волі, цілеспрямованість, рішучість, імпульсивність, наполегливість, впертість, організованість, дисциплінованість, сміливість, витримка, самостійність.

Практичне заняття 6. Емоційно-вольова сфера особистості.

Основна література: 2, 3, 4. *Додаткова література:* 2, 7, 13, 14.

Змістовий модуль 4. Психологія дошкільного дитинства.

Тема 11. Загальні питання вікової психології. (2 год).

Предмет вікової психології. Поняття про психічний розвиток людини та його особливості. Взаємозв'язок психічного розвитку індивіда та формування його особистості. Вікові й індивідуальні особливості психічного розвитку, їх співвідношення. Поняття про сенситивні періоди розвитку психіки. Фактори та умови психічного розвитку особистості..

Основні поняття теми: вік, календарний вік, психологічний вік, психічний розвиток, новоутворення, вікові особливості, індивідуальні особливості, сенситивні періоди, акселерація, вікова криза, вікова періодизація, «соціальна ситуація розвитку», «провідна діяльність», «криза розвитку», «психологічні новоутворення», «криза розвитку», сензитивні періоди психічного розвитку, психологічний, біологічний, соціальний вік.

Основна література: 3, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25,28.

Тема 12. Вікова періодизація психічного розвитку людини. (2год).

Проблема вікової періодизації у сучасній психології. Поняття віку: абсолютний (паспортний, календарний або хронологічний), умовний (психологічний, біологічний, соціальний) вік.

Критерії вікової періодизації (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьев, Д. Б. Ельконін). Механізм психічного розвитку та його складові: «соціальна ситуація розвитку», «провідна діяльність», «криза розвитку» та «психологічні новоутворення». Сензитивні періоди психічного розвитку людини. Поняття «соціальна ситуація розвитку» та її особливості у різні вікові періоди. Категорія «провідна діяльність» та її види. Поняття «криза розвитку» та особливості її перебігу у різні вікові періоди. Поняття «психічне новоутворення» як критерій психічного розвитку.

Основні поняття теми: Вікова періодизація, «соціальна ситуація розвитку», «провідна діяльність», «криза розвитку», «психологічні новоутворення», «криза розвитку», сензитивні періоди психічного розвитку, психологічний, біологічний, соціальний вік.

Практичне заняття 7. Вікова періодизація психічного розвитку людини. (2 год).

Основна література: 3, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25,28.

Тема 13. Психічний розвиток немовлят і дітей раннього віку. (2год).

Новонародженість: вроджені особливості та тенденції розвитку. Особливості розвитку органів чуттів. Розвиток емоційної сфери. Комплекс пожвавлення. Період немовляти. Роль спілкування з дорослими в розвитку дитини. Формування передумов розвитку мови. Розвиток рухів та дій. Криза одного року. Ранній вік як етап онтогенезу людини. Фізичні надбання дитини раннього віку та їх вплив на розвиток психіки. Особливості взаємодії з дорослими та однолітками. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідна в ранньому віці. Розвиток сприймання і утворення уявлень. Розвиток мислення та мови. Розвиток пам'яті та уяви.

Основні поняття теми: комплекс пожвавлення, криза 1р., безумовні рефлекси, гуління, лепетання, дитяча шпитальність, предметно-маніпулятивна діяльність, образ «Я», самосприймання, криза 3-ох років, наочно-дійове мислення.

Семінар 6. Психологічні особливості дітей раннього віку. (2год).

Основна література: 3, 4. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25,28.

Тема 14. Психічний розвиток дитини дошкільного віку. (2год).

Соціальна ситуація розвитку Гра як провідна діяльність дошкільного віку. Структура гри. Новоутворення дошкільного віку. Пізнавальний розвиток дошкільника. Психологічна готовність дитини до школи. Основні досягнення в розвитку дитини раннього віку (основні новоутворення раннього віку).

Основні поняття теми: ситуативне мовлення, контекстне мовлення, пояснювальне мовлення, егоцентричне мовлення, децентрація мислення, підкорення мотивів, довільна поведінка, внутрішні етичні інстанції, психологічна готовність дитини до школи: мотиваційний, інтелектуальний, емоційно-вольовий та особистісний компоненти.

Семінар 7. Психічний розвиток дитини дошкільного віку. (2год).

Основна література: 3, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25,28.

Змістовий модуль 5. Психологія дітей шкільного віку.

Тема 15. Психологічні особливості молодшого школяра. (2 год).

Характеристика початкового періоду шкільного життя і діяльності молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Особливості та структура навчальної діяльності молодшого школяра. Розвиток пізнавальних процесів у дітей молодшого шкільного віку. Розвиток когнітивної сфери молодшого школяра. Розвиток емоційно-вольової сфери молодшого школяра.

Розвиток самосвідомості та становлення Я-концепції молодшого школяра. Психологічні досягнення (новоутворення) у розвитку дитини молодшого шкільного віку (внутрішній план дій, довільність усіх психічних процесів, самоконтроль та самооцінка).

Ключові слова. Анатомо-фізіологічне дозрівання організму, учіння, соціальна ситуація розвитку молодшого школяра, адаптація та дезадаптація до умов шкільного навчання, формування учбової діяльності, розвиток пізнавальних психічних процесів, емоційно-вольова сфера, характерологічні особливості, самооцінка, рівень домагань.

Практичне заняття 8. Психологічні особливості молодшого школяра. (2 год).

Основна література: 3, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25, 28.

Тема 16. Психологічні особливості підлітка. (2 год).

Загальна характеристика особистісного і психічного розвитку підлітка. Вплив фізичного та фізіологічного розвитку підлітка на його психіку.

Соціальна ситуація та основні завдання розвитку у підлітковому віці. Спілкування як провідний вид діяльності підлітка. Спілкування підлітків з ровесниками та дорослими. Ефект зняття з п'єдесталу.

Розвиток пізнавальних процесів в підлітковому віці. Розвиток самосвідомості підлітка. Мотиваційна сфера підлітка. Мотиви асоціальної поведінки підлітка. Новоутворення особистості в підлітковому віці.

Ключові слова. Статеве дозрівання, акселерація, важковиховуваність, критицизм, реакція емансипації та опозиції, криза 13 років; новоутворення підліткового віку, почуття дорослості, стосунки з однолітками, довільність всіх психічних процесів, самосвідомість, самооцінка, особистісна та міжособистісна рефлексія, емоційна нестабільність та імпульсивність поведінки, особистісна самоідентичність.

Семинар 8. Психологічні особливості підлітка. (2 год).

Практичне заняття 9. Психологічні особливості підлітка. (2 год).

Основна література: 3, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25, 28.

Тема 17. Психологічні особливості юнацького віку.

Юність як спеціальне соціально-психологічне явище. Соціальна ситуація розвитку та провідний вид діяльності у юнацькому віці. Мотиви поведінки і ціннісні орієнтації в період юності. Спілкування і емоційне життя в ранній юності. Дружба та кохання в юнацькому віці.

Проблема самовизначення. Навчально-професійна діяльність як провідний вид діяльності. Мотиви випускників під час вибору майбутньої професії. Пошук сенсу життя. Інтеграція особистості. Я- концепція у юності.

Криза юнацького віку: її симптоми та шляхи подолання. Основні новоутворення юнацького віку.

Ключові слова. Фізичний розвиток старшокласників, самовизначення, перебудова взаємостосунків з дорослими, емоційна автономність, потреба у відокремленні та в належності до певної групи, розширення сфери спілкування та його зростаюча індивідуалізація, сприймання себе як особи певної статі, міжстатеві взаємини, закріплення і вдосконалення психічних властивостей. самосвідомість, відкриття власного внутрішнього світу. особистісна ідентичність, самооцінка.

Семинар 9. Психологічні особливості старшого школяра.

Основна література: 3, 4, 5. *Додаткова література:* 2, 4, 9, 11, 14, 19, 23, 25, 28.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3		Модуль 4		Модуль 5	
		кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів	кількість одиниць	максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	3	3	3	3	4	4	4	4	3	3
Відвідування семінарських занять	1	2	2	2	2	1	1	2	2	2	2
Відвідування практичних занять	1	1	1	3	3	2	2	1	1	2	2
Робота на семінарському занятті	10	1	10	1	10	1	10	1	10	1	10
Робота на практичному занятті	10	10	10	3	30	2	20	1	10	2	20
Виконання завдання для самостійної роботи	5	3	15	3	15	4	20	4	20	3	15
Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25
Разом		-	66	-	88	-	82	-	72	-	77
Максимальна кількість балів: 385											
Розрахунок коефіцієнта: 6,42											

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Змістовий модуль 1. Загальні питання психології.

Тема 1. Предмет психології, її завдання.

1. Розкрийте структуру (галузі) сучасної наукової психології, зобразивши метафорично у формі «дерева розвитку психології».
2. Опишіть основні етапи становлення та розвитку психології як науки.

Тема 2. Розвиток психіки та свідомості.

1. Опишіть відмінності психіки тварин і людини.
2. Дайте стисле визначення змісту кожного з захисних механізмів психіки людини.\

Тема 3. Психологічна характеристика особистості.

1. Вкажіть, види діяльності, що є джерелом активності людини, яку роль відіграють мотиви в діяльності людини.
2. Розкрийте поняття «звичка», її види і значення у формуванні особистості.

Змістовий модуль 2. Індивідуально-психологічні властивості особистості.

Тема 4. Темперамент.

1. Розкрийте зв'язок темпераменту і нервової системи.
2. Виберіть і заповніть таблицю, які з перерахованих особливостей характеризують тип темпераменту сангвініка, меланхоліка, холерика, флегматика:

енергійність, тривала працездатність, підвищена активність, гарячковість, терпіння, стриманість, повільність рухів та мови, дуже швидка зміна почуттів та настрою, виразність міміки та пантоміміки, гіперсензитивність, збуджений стан, швидке пристосування до нових обставин, пригніченість та розгубленість при невдачах, поверхневність у сприйнятті людей та явищ, самоконтроль, тривожність.

№	Тип темпераменту
1	Холерик
2	Сангвінік
3	Меланхолік
4	Флкгматик

Тема 5. Характер.

1. Дослідіть типи акцентуацій характеру за допомогою тесту Л.Лічко.
2. Опишіть свій переважаючий тип акцентуацій характеру за результатами проведеного тестування.

Тема 6. Здібності.

1. Розкрийте поняття: здібності та задатки; обдарованість, талант, геніальність.
2. За методикою «КОЗ» дослідіть особливості власних комунікативних і організаторських здібностей.

Змістовий модуль 3. Пізнавальні процеси.

Тема 7. Відчуття і сприймання.

1. Охарактеризуйте особливості візуалів, кінестетиків і аудіалів.
2. Проаналізуйте зорові ілюзії та причини їх виникнення.

Тема 8. Увага і пам'ять.

1. Опишіть основні причини неуважності дітей і дорослих, та шляхи розвитку властивостей уваги.
2. Розкрийте поняття мнемотехніки. Напишіть пам'ятку для учнів на тему: «Як удосконалити свою пам'ять».

Тема 9. Мислення та уява.

1. Розкрийте поняття інтелекту, його види. Дослідіть особливості множинного інтелекту власної особистості.

Тема 10. Емоційно-вольова сфера. Особливості психічних станів під час війни.

1. Пройдіть сертифікаційний курс на платформі Prometheus: «Психологія стресу та способи боротьби з ним».

Змістовий модуль 4. Психологія дошкільного дитинства.

Тема 11. Загальні питання вікової психології.

1. Поясніть думку Г.С. Костюка про те, що онтогенез людської психіки іде не попрямо, а «по спіралі».
2. Розкрийте роль і знання вікової психології в діяльності соціального педагога.

Тема 12. Вікова періодизація психічного розвитку людини.

1. Обґрунтувати твердження: «внутрішні суперечності є рушійною силою психічного розвитку».
2. Розкрийте сутність поняття вікової психології: «зона найближчого розвитку» та «зона актуального розвитку».

Тема 13. Психічний розвиток немовлят і дітей раннього віку.

1. Охарактеризуйте перші форми спілкування дитини з дорослою людиною; що таке “дефіцит спілкування” і “феномен госпіталізму / шпитальності” у немовлят і як він впливає на їх подальший психічний розвиток.
2. Проаналізуйте особливості розвитку мовлення дітей раннього віку.

Тема 14. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.

1. Вкажіть, у чому полягає психологічна готовність дитини до школи.
2. Розкрийте зв'язок рівня психологічної готовності дитини до школи з її навчальною успішністю.

Тема 15. Психологічні особливості молодшого школяра.

1. Охарактеризуйте загальну соціальну ситуацію розвитку дитини молодшого шкільного віку.
2. Прокоментуйте твердження Л.С. Виготського про те, що у молодшому шкільному віці відбуваються зміни у соціальному статусі дитини, вона, за словами вченого, “втрачає дитячу безпосередність”.

Тема 16. Психологічні особливості підлітка.

1. Розкрийте психологічні особливості спілкування з ровесниками та дорослими в підлітковому віці.
2. Опишіть поняття психологічного феномену «зняття з п'єдесталу».

Тема 17. Психологічні особливості юнацького віку.

1. Виділіть сутність і основні психологічні чинники професійного самовизначення вранньої юності.
2. Вкажіть етапи та умови професійного самовизначення старшого школяра.

6.3. Загальні критерії оцінювання самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студентів включає опрацювання даних питань та їх конспектування. Оцінювання за тему здійснюється за 5-бальною шкалою.

При оцінюванні студента за тему враховується опрацювання ним усіх питань з даної теми. При визначенні кількості балів за тему викладач керується такими критеріями:

Оцінка	Критерії оцінювання
5	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких навчальний матеріал відтворюється в повному обсязі, відповідь правильна, обґрунтована, логічна, містить аналіз і систематизацію, зроблені аргументовані висновки. Студент здатний висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал. Практичне завдання виконане правильно, як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом.
4	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких відтворюється значна частина навчального матеріалу. Студент виявляє знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, певною мірою може аналізувати матеріал, порівнювати та робити висновки. У відповідях допущені несуттєві помилки, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача до фактів.
3	Студент у цілому оволодів суттю питань з даної теми, намагається аналізувати факти й події, робити висновки, але дає неповні відповіді на запитання, припускається грубих помилок при висвітленні матеріалу. У практичних завданнях припущені несуттєві помилки.
2	Оцінюється завдання, що містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Студент виявив неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення.
1	Оцінюється завдання, що містять знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, що відтворюють незначну частину навчального матеріалу, володіють окремими видами умінь на рівні копіювання зразка, виконання певної навчальної дії.

6.4. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульний контроль проводиться за навчальним матеріалом окремих модулів після завершення лекційних і семінарських занять в письмовій формі. Тривалість проведення письмового модульного контролю становить 2 академічні години.

Модульний контроль проводиться в письмовій формі і містить 25 різних за формою тестів. За кожну правильну відповідь на одне тестове завдання виставляється 1 бал, за неправильну відповідь – 0 балів. Максимальна кількість балів за виконання роботи – 25.

6.5. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

Семестровий контроль з дисципліни проводиться відповідно до навчального плану у вигляді екзамену в терміни, встановлені графіком навчального процесу. Контроль навчальної діяльності студентів здійснюється за допомогою рейтингової системи оцінювання за 100-бальною шкалою.

Зарахування залікових модулів здійснюється за результатами поточного і модульного контролю якості знань студента протягом навчального року, якщо він виконав всі види навчальної роботи, передбачені навчальною програмою, без порушення встановлених термінів, успішно пройшов модульний контроль і набрав кількість балів, яка відповідає позитивній підсумковій семестровій модульній оцінці. Результати підсумкового контролю (іспиту) оцінюються від 1 до 40 балів (включно). Підсумковий бал за екзамен складається з суми балів за виконання всіх завдань таким чином: завдання в питаннях від 1 до 30 – 1 бал; завдання в питаннях від 31 до 35 – 2 бали; максимальна кількість балів – 40 балів.

6.6. Орієнтований перелік питань для семестрового контролю.

1. Визначте предмет психології та її завдання. Обґрунтуйте основні принципи та категорії психології.
2. Охарактеризуйте експеримент та спостереження як основні методи дослідження в психології.
3. Дайте характеристику відчуттів: психологічний зміст, природа відчуттів, класифікація.
4. Охарактеризуйте властивості (закономірності) відчуттів. Порівняльна характеристика відчуття та сприймання.
5. Дайте розгорнуту характеристику сприймання: психологічний зміст, природа сприймання, властивості та феноменологія сприймання.
6. Розкрийте психологічний зміст і феноменологію пам'яті. Охарактеризуйте теорії пам'яті.
7. Дайте розгорнуту характеристику процесів пам'яті: психологічний зміст процесів пам'яті, види запам'ятовування
8. Охарактеризуйте почуття та емоції: психологічний зміст і види, відмінності між почуттями та емоціями у вузькому розумінні
9. Дайте розгорнуту характеристику уваги: психологічний зміст, функції, природа уваги
10. Охарактеризувати види і форми уваги. Дайте характеристику основним якостям уваги та її розвитку в онтогенезі
11. Охарактеризуйте шляхи, прийоми та засоби вдосконалення уваги людини
12. Дайте розгорнуту характеристику мислення: психологічний зміст, форми мислення.
13. Охарактеризуйте види мислення та індивідуальні особливості розуму
14. Вкажіть особливості уяви та види уяви. Охарактеризуйте аналітико-синтетичний характер процесів створення образів уяви.
15. Визначте предмет, завдання і актуальні проблеми вікової психології.
16. Розкрийте сутність теорії мотивації А. Маслоу, вкажіть важливість урахування особливостей мотиваційної сфери в розвитку і формуванні особистості.
17. Охарактеризуйте психічний розвиток немовляти та особливості кризи новонародженості.
18. Розкрийте особливості формування особистості в теорії транзактного аналізу Е. Берна.
19. Охарактеризуйте поняття та функції юнацької субкультури, визначте особливості роботи соціального педагога з даною категорією школярів.
20. Проаналізуйте концепції походження здібностей: теорія успадкованих та теорія набутих здібностей, теорія діалектики спадкового та набутого в здібностях, наведіть приклади поєднання спадкового та набутого в роботі з дітьми з особливими потребами.
21. Охарактеризуйте розвиток самосвідомості дітей раннього віку та вкажіть особливості кризи 3-х років.
22. Охарактеризуйте пізнавальний, психомоторний і емоційний розвиток немовляти та особливості кризи одного року.
23. Проаналізуйте співвідношення понять «індивід», «особистість», «індивідуальність».
24. Охарактеризуйте соціальну ситуацію розвитку, провідну діяльність, та новоутворення дошкільного віку.
25. Розкрийте сутність поняття «особистість» та охарактеризуйте структуру особистості в теорії З. Фрейда.
26. Охарактеризуйте психологічні особливості молодшого школяра.
27. Охарактеризуйте розвиток дошкільника в процесі гри як провідної діяльності.
28. Розкрийте поняття психологічної готовності до шкільного навчання (фізична, інтелектуальна, соціально-психологічна, мотиваційно-вольова).
29. Визначте психологічні особливості кризи семи років, їх значення в формуванні особистості молодшого школяра.
30. Охарактеризуйте вольові якості особистості учня, особливості їх розвитку та формування в освітньому процесі (на прикладі діяльності соціального педагога).
31. Проаналізуйте критерії вікової періодизації психічного розвитку: соціальну ситуацію розвитку, провідну діяльність, психологічні новоутворення.
32. Визначте і охарактеризуйте чинники формування характеру особистості в онтогенезі.
33. Охарактеризуйте особливості спілкування підлітків з дорослими та однолітками, розкрийте зміст кризи підліткового віку.

34. Розкрийте сутність вчення древньогрецького лікаря Гіппократа про темперамент.
35. Визначте особливості формування статево-рольових цінностей, статево-рольового самовизначення в ранній юності, поняття дружби і кохання в ранній юності; проаналізуйте важливість урахування цих особливостей в роботі соціального педагога зі старшими школярами.
36. Охарактеризуйте психологічні особливості юнацького віку, доведіть важливість урахування цих особливостей в роботі соціального педагога.
37. Охарактеризуйте особливості ефекту «зняття з п'єдесталу», підліткової реакції емансипації, реакції опозиції та конфліктності, вкажіть шляхи вирішення конфліктних ситуацій підлітків з педагогами та батьками (на прикладі роботи соціального педагога).
38. Проаналізуйте проблему вікової періодизації психічного розвитку особистості. Охарактеризуйте етапи вікової періодизації.
39. Класифікуйте види уяви, розкрийте роль творчої уяви в професійній діяльності соціального педагога.
40. Визначте фактори психічного розвитку, проаналізуйте роль біологічних, соціальних факторів і активності самої особистості в психічному розвитку особистості.

6.7. Шкала відповідності оцінок

Рейтин- гова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок.
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь).
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання.
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни.

7. Навчально-методична карта дисципліни «Психологія: загальна психологія».

Разом: 150 год, лекції –34 год, семінарські заняття – 18 год, практичні заняття – 18 год, модульний контроль – 10 год., самостійна робота – 40год.

Модулі	Змістовий модуль I			Змістовий модуль II			Змістовий модуль III				Змістовий модуль IV				Змістовий модуль V		
Назва модуля	Вступ до психології.			Індивідуально-психологічні властивості особистості			Психічні процеси				Психологія дошкільного дитинства.				Психологія дітей шкільного віку		
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	16	17	18	19
Теми лекцій	Предмет психології, її завдання і методи.	Розвиток психіки та свідомості.	Особистість.	Темперамент.	Характер	Здібності	Відчуття і сприймання.	Увага і пам'ять.	Мислення та уява.	Емоційно-вольова сфера особистості	Загальні питання вікової психології.	Вікова періодизація психічного розвитку людини.	Психічний розвиток немовлят і дітей раннього віку.	Психічний розвиток дитини дошкільного віку.	Психологічні особливості молодшого школяра	Психологічні особливості підлітка	Психологічні особливості юнака
Теми семінарських занять		Розвиток психіки та свідомості.	Особистість.		Характер	Здібності		Увага і пам'ять.					Психічний розвиток немовлят і дітей раннього віку.	Психічний розвиток дитини дошкільного віку		Психологічні особливості підлітка	Психологічні особливості юнака
Теми практичних занять			Особистість.	Темперамент.	Характер	Здібності			Мислення та уява.	Емоційно-вольова сфера особистості		Вікова періодизація психічного розвитку			Психологічні особливості молодшого школяра	Психологічні особливості підлітка	
Самостійна робота																	
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота 1			Модульна контрольна робота 2			Модульна контрольна робота 3				Модульна контрольна робота 4				Модульна контрольна робота 5		
Підсумковий контроль	Екзамен																

8. Рекомендовані джерела.

Основна (базова) література:

1. Львіна Н.М., Мисник С.О. Загальна психологія: теорія та практикум. Навчальний посібник. Суми: Університетська книга. 2023. – 352.
2. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. / В. П. Москалець. – К. Ліра–К: 2022. – 562 с.
3. Савчин М. В. Вікова психологія: навчальний посібник. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2021. – 376 с.
4. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Каравела, 2021. – 400 с.
5. Скрипченко О.В. Загальна психологія. Підручник. Затверджено МОН України / О.В.Скрипченко Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін.– К.: Каравела, 2021. – 464 с.

Додаткова література:

1. Богданова, І. М. Соціальна педагогіка : навч. посібник / І. М. Богданова; ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – Харків : Бурун Книга, 2011. – 160 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник / М. Й. Варій : Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. – 4- те вид., виправл. і доповн. – К. : Знання, 2014. – 1047 с.
4. Долинська Л. В. Вікова психологія: Хрестоматія: посібник / Л. В. Долинська, Т.М. Лисянська. – К.: Каравела, 2019. – 488 с.
5. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Теоретичний курс. [текст] навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
6. Заброцький М. М. Педагогічна психологія. Курс лекцій. / М.М. Заброцький - К., 2000. - 100 с.
7. Загальна психологія. Навч. посіб. / [Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В.]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
8. Загальна психологія: хрестоматія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.. – К.: Каравела, 2015. – 640 с.
9. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.- К: Либідь, 2002.-303с
10. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя). Навч. пос. 3-тє вид. Рек. МОНУ К.: Каравела, 2021. 248 с.
11. Кацавець Р.С. Вікова психологія. Навч. посіб. / Р. С. Кацавець – К.: Алерта, 2019. – 112 с.
12. Корольчук М.С., Криворучко П.П. Історія психології. – К.: Ельга, - Ніка-центр, 2004. – 248 с.
13. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
14. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник / В.П. Кутішенко. - К: Центр навчальної літератури, 2019. - 128 с.
15. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник для ВНЗ / С.Д.Максименко; Міністерство освіти та науки України. – Київ: Центр учбової літератури, 2019. – 272 с.
16. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. – 2-ге вид., допов. / М'ясоїд П.А. – К.: Вища шк., 2001. – 487 с.
17. Оржеховська В.М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх: навч. Посіб. / В.М.Оржеховська, Т.Є.Федорченко. – Черкаси: Чабаненко Ю., 2008. – 376 с.
18. Основи практичної психології: Підручник / За заг. ред. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва та ін. – К.: Либідь, 2003. – 536 с.
19. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Павелків Р.В. – К.: Кондор, 2011. – 469 с.
20. Павелків Р. В. Загальна психологія: підручник / Павелків Р.В. - К.: Кондор, 2012. – 576 с.
21. Панок В.Г., Титаренко Т.М. Основи практичної психології. – К.: Либідь, 2006. –533 с.
22. Психологія: Підручник / [Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова]. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.

23. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2009. – 360 с.
24. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. / Савчин М.В. – К.: Академвидав, 2018 – 464 с.
25. Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. Навч. посібник. К.: Каравела, 2017. - 448 с.
26. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Педагогічна психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
27. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. Навч. пос. 2-ге вид. К: Каравела, 2018. -336с.
28. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / Н. М. Токарева, А. В. Шамне. – Київ, 2017 – 548 с.